

FIINȚĂ, ISTORICITATE ȘI HEGEMONIE ÎN *SCHIMBAREA LA FAȚĂ A ROMÂNIEI*¹

Being, Historicity and Hegemony in Schimbarea la față a României

Assistant Prof. Dr. Horia PĂTRAȘCU
Al. I. Cuza University of Iași

Abstract

The article discusses those economic and political actions suggested by Emil Cioran in *The Transfiguration of Romania* which are necessary in the so-called process of Romania's transfiguration. The transfiguration of Romania means its entering history, therefore time and, given the fact that life is time, its bringing forth to life. Thus transfiguration is Romania's founding process by activating its historicity. From this perspective, the "measures" suggested by Cioran – from Westernization to Nazism – judged at opposite ends by some of Cioran's interpreters, acquire a totally new meaning, unveiling their sheer unity. If we accept that being and time are placed in an inextricable relationship, the Cioranian endeavor gets enriched with still a larger signification: the bringing forth of Romania into temporality means its bringing into the horizon of being. The concept of transfiguration is related, here as well as in Cioran's other works, to the concept of agony or of the "agonic method". Transfiguration is achieved only by means of agony, by exalting the tragic inherent to conscious life; in the present situation, by pushing to paroxysm the Romanians' discontent as to their condition: their belonging to a small culture. At its peak, such dissatisfaction meets the missionary goal of Romania and its claim to hegemony in the Balkans.

Keywords: history, life, being, transfiguration, hegemony, agony

Le bon et le mauvais Cioran

Marta Petreu discerne în *Schimbarea la față a României* un Cioran „bun” și un Cioran „rău”. În viziunea autoarei, partea bună a cărții este dată de opțiunea pro-occidentală, de factură lovinesciană, a gânditorului, în vreme ce partea proastă este dată de adeziunea sa la hitlerism și mișcarea legionară. Mai mult decât atât, bunul Cioran ar descinde dintr-o nobilă stirpe de înaintași ardeleni reuniți sub legendara firmă a Școlii Ardelene, în rândul cărora spiritul cel mai afîn ar fi... Ion Budai-Deleanu, autorul *Țiganiadei*. Strania asociere *Schimbarea la față a României – Țiganiada* revine des în cartea Martei Petreu, întemeiată pe faptul că ambele creații sunt critici acerbe la adresa românilor / țiganilor.

„Bunul Cioran” este progresist, susține industrializarea țării, îi admiră pe liberalii fondatori ai statului român modern, este critic la adresa Junimii și a teoriei formelor fără fond, susține „saltul istoric” în rândul națiunilor civilizate. *Le mauvais* Cioran susține dictatura, extremismul, colectivismul, războiul de agresiune, este antisemit și xenofob etc. În virtutea calităților „bunului Cioran” unele defecte îi pot fi iertate „răului Cioran”. Altele, precum antisemitismul și xenofobia sa, pot fi înțelese, chiar dacă nu iertate, în contextul extremismului ce cuprinsese la vremea aceea întreaga Europă. *Schimbarea la față a României* nu ar fi deci decât un episod trecător pe care Cioran l-a regretat toată viața și care i-a afectat, prin consecințele lui, întreaga viață. *Schimbarea la față a României* pare să fie un corp străin,

¹ *Acknowledgements:* Acest articol a fost publicat în cadrul unei perioade de cercetare finanțate de către Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane prin proiectul “Dezvoltarea capacității de inovare și creșterea impactului cercetării prin programe post-doctorale POSDRU / 89 / 1.5/S/49944”.

martor incomod al unei rătăcirii, al unei vremelnice căderi în timp din eternul eterat al metafizicii.

Că *Schimbarea la față...* este produsul uneia și aceleiași gândiri o dovedește proximitatea ei temporală cu cărțile de „metafizică” scrise de Cioran. Practic, *Schimbarea la față...* este redactată simultan cu *Cartea amăgirilor*, ambele cărți apărând în același an (1936). Dacă ținem cont de faptul că *Lacrimi și sfinți* apare în 1937, iar *Pe culmile disperării* în 1934, ne va fi practic imposibil să bănuim existența unei „cotituri” politice în cugetarea lui Cioran. Astfel, așa cum vom vedea în continuare, teza „saltului în istorie” nu este o teză progresistă (Cioran neagă progresul) preluată de la liderul *Sburătorului*. Pe de altă parte, într-un alt cadru de referință, teza „saltului istoric” și a modernizării este perfect concordantă cu teza necesității dictaturii, a militarismului, a imperialismului. Le vom vedea așezate mai jos, puse în aceeași coloană, ascultând de una și aceeași lege a „agoniei”. Transmutația se obține prin modificarea paroxistică a „ritmului”, „temperaturii”, „intensității”, „vitalității”, „pulsului”, „altitudinii” unor stări de lucruri sau sufletești.

Ce-i de făcut?

1. *Occidentalism (industrializare, urbanizare, politică, proletariat) sau tradiționalism (agrarism, ruralism, apolitism, țărănime)?* Dacă viața (ființa) este timp, devenire, iar devenirea este, pentru om, istorie, atunci locul cel mai încărcat de istorie devine orizontul privilegiat al ființei / vieții. Prestigiul Occidentului, ar spune Heidegger, nu este determinat nici de „măreția” sa, nici de „dezvoltarea” la care a ajuns; prestigiul Occidentului se originează dincoace de orice „măreție” și de orice „dezvoltare”, în chiar deschiderea care face posibilă orice „măreție” și orice „dezvoltare”. Occidentul este un loc privilegiat al ființei pentru că, fără a se sustrage temporalității inerente ei, precum Orientul, își arată întreaga disponibilitate pentru aceasta. „Nașterea” României înseamnă intrarea ei în timp, în istorie și acesta este sensul profund al occidentalizării recomandate de către Emil Cioran. Faptul că înființarea României moderne coincide cu aderarea României la valorile occidentale trebuie citit în primul rând din această perspectivă. Critica formelor fără fond ignoră faptul că frenezia imitației denotă „o sete de istorie”, o „sete de viață”, o dorință de „a se împlini prin salt” a românilor. Cioran reproșează naționalismului românesc reacționarismul său, autohtonismul, cantonarea într-un „specific” românesc tradițional și blocant. Chiar și lipsite de conținut, formele occidentale sunt preferabile „fondului oriental”. Falsa apartenență la Orient nu este decât masca menținerii românilor în sub- sau în anistoric, ceea ce revine la a spune că românii au respins și resping ființa. Întârzierea, stagnarea, primitivismul românilor nu sunt „efecte” ale unor „cauze” („vicisitudinea istoriei”, o așezare geo-strategică defavorabilă) ci sunt stigmatele unui „păcat metafizic” în care ființa este lezată în însăși esența ei. Românii, dintru început „săraci în ființă”², s-au complăcut în această deficiență, acceptând-o ca atare.

² „Există un viciu substanțial în structura sufletească a românului, un gol inițial din care derivă seria de ratări ale trecutului nostru. (...) În potențialul psihic al poporului român trebuie să existe o inadecvare, o nonconformitate în surse, care iau un contur de deficiență substanțială. Pe când la atâtea popoare, a existat o spontaneitate în germene, o iradiere activă în începuturi, o explozie nestăvilită, forma românească de viață suferă din lipsa unui dinamism primordial. (...) Există un **păcat originar** al României a cărui natură nu e definibilă, dar identificabilă în toate golurile istoriei.” (*Schimbarea la față a României*, Editura Vremea, 1936, pp. 59-60)

Satul românesc trebuie respins ca o așezare a stagnării și a înapoierii, dar această respingere vizează mai degrabă așezarea în afara ființei și a timpului, „locuirea” în atemporalitate și neființă. Orașul, industrializarea, activismul politic sunt formele prin care dinamismul istoriei ia locul suspendării istorice în care România rural-agrară se complăce să subziste. Industrializarea este justificată prin efectul de *primenire a vieții*: exodul sătenilor la orașe va însemna într-o primă fază „golirea” satelor, urmată însă de o reumplere printr-o renaștere biologică.³

Industrializarea susține puterea militară a unei țări. Germania, Anglia și Rusia sunt exemplele cele mai elocvente în acest sens, decăderea Franței în fața lor explicându-se printr-un ritm mai scăzut de industrializare. Industrializarea este cea care a propulsat Japonia în primul plan al puterii mondiale, conferindu-i și dimensiunea imperialistă, fără a i-o răpi pe aceea tradițională de „cultură a grației”, dovadă că cele două – industrializarea și specificul național – pot conviețui. Conștiința de clasă a proletariatului, lupta acestuia împotriva exploatării și pentru libertate îl fac net superior țăranimii care, lipsită de conștiință socială și politică, nu „mai poate fi decât rezerva biologică a unei națiuni, o simplă sursă de alimentare”⁴. Singura soluție pentru a o dinamiza din punct de vedere social, politic, istoric este urbanizarea satelor, transformarea țăranimii în proletariat. Muncitorimea este revoluționară, față de țăranime care este reacționară. Muncitorimea nu se adaptează mizeriei ci luptă împotriva celor care o condamnă la mizerie, spre deosebire de țăran, obișnuit să accepte mizeria fără să cârtească împotriva împilatorilor săi. Mai predispusă să lupte decât țăranimea, muncitorimea este mult mai aptă să intre pe scena istoriei.

2. *Naționalism sau internaționalism / națiune sau masă?* Internaționalismul proletariatului, comunitatea sa trans-națională fundată pe unitatea intereselor plătește prețul transformării muncitorilor într-o simplă masă de oameni. Or, spre deosebire de națiune, o masă de oameni este lipsită de o autentică conștiință istorică. Masele nu pot fi conștiente decât de puterea lor numerică, de forța brută (și latentă) pe care o dețin; ele au un sentiment de putere, dar nu și o voință de putere. De altfel, lipsită de o idee declanșatoare și organizatoare, forța mulțimii se disipează în descărcări trecătoare și fără impact, când nu rămâne în stare de latență. De aceea conștiința maselor (sentimentul lor de putere) nu poate fi apreciată decât ca resursă energetică a devenirii istorice cu condiția să existe un ideal pe care să-l alimenteze. Idealul nu poate fi însă un interes particular și nici material, acesta fiind, prin definiție, general și spiritual. Dar fiindcă spiritul aparține numai națiunii, odată cu idealul se produce „transfigurarea” mulțimii / masei în națiune. Și fiindcă numai națiunile contează în istorie trebuie făcut totul pentru recuperarea maselor sub ideea națională. Dimpotrivă, cultura de masă este „anti-spirituală”, așa cum o dovedesc cele două mari culturi de mase – bolșevismul și hitlerismul; atât hitlerismul, cât și bolșevismul se închină la biologic, adică la o valoare

³ „Este un fapt universal controlabil: progresul în industrializare sporește numărul populației. Chiar dacă acest spor se întâmplă în primele faze, el este atât de copleșitor, încât limita staționară la care se fixează, nu poate fi concepută ca o stagnare. De ce în primele faze creșterea populației este atât de evidentă? Exodul rural creează golul la sate și prin aceasta o primenire. Afluxul la orașe dezintegrează satul din mersul lui firesc. În existența lui telurică, satul se menține secole de-a rândul în aceleași forme și, cu insensibile modificări, la același nivel numeric al populației. Golurile născute, prin asaltul orașelor provocate de industrie, trebuiesc umplute. Și astfel, se naște la sate o primenire și o renaștere biologică. În plus, muncitorimea neatinsă de șomaj, a dat exemple unice de prolificitate.” (*Ibidem*, p. 110)

⁴ *Ibidem*, p. 113

non-spirituală. Pentru a se salva de la această lipsă de spirit, masele trebuie să revină la națiune, să se salveze în și prin națiune. Manifestarea istorică cea mai proprie națiunii nu este însă, cum vom vedea mai jos, războiul, ci revoluția.

3. *Colectivism național sau antisemitism/xenofobie?* Ideea colectivismului național este dezvoltată pe larg într-un întreg capitol prezent doar în ediția princeps, cenzurat în celelalte din cauza numeroaselor considerații antisemite.⁵ Disjuncția de mai sus este justificată chiar de felul în care sunt prezentate în epocă obiectivele principale ale naționalismului: soluționarea conflictelor sociale și a inegalității sociale. Naționaliștii români preferă să externalizeze răul intern al societății punând mizeria socială în seama dominației străinilor, în principal a evreilor. Lui Cioran nu-i poate scăpa caracterul paliativ al antisemitismului și xenofobiei: eliminarea străinilor și, în principal a evreilor, nu va rezolva problema fundamentală a mizeriei sociale a românilor. Întreaga discuție este repusă în termenii anunțați: intrarea României în istorie. Finalitatea naționalismului este ca România să intre în istorie, nu să rezolve problema evreiască, oricum insolubilă. Doar din această perspectivă, ca piedică sau inamic al intrării României în istorie, evreul (ca arhetip al Străinului) merită urât. Cioran refuză antisemitismul vulgar, susținut de „fapte” și de „accidente”; critica sa vizează esențialul: evreul ca inhibitor al acțiunii istorice a unei națiuni. Și aici importante sunt proporțiile, dozajele, cantitățile: într-un număr suficient de mic evreii pot reprezenta chiar un factor de progres. Argumentele furnizate de Cioran antisemitismului vizează, toate, rezistența pe care evreul o opune devenirii istorice a unei națiuni:

a. Evreul este o ființă complet diferită față de ființa umană, este străinul, alteritatea absolută, el pare că „descinde dintr-o altă specie de maimuțe decât noi”⁶. Evreul excelează atât în ură (sentiment predominant), dar și în iubire pe care o exemplifică prin cazuri „care sfidează legile vieții, inumane în raritatea lor”⁷.

b. Conflictul unei națiuni cu evreii este firesc și el iese la lumină ori de câte ori o națiune devine conștientă de ea însăși. Aceasta deoarece:

- evreii nu se integrează în substanța unei națiuni, reprezintă permanent un corp străin, inasimilabil, fiind cel mult indiferenți la idealurile urmărite de națiunea respectivă când nu de-a dreptul trădători ai acestor idealuri. Fiind străinul prin excelență, evreul nu poate fi modelat sufletește de peisajul în care trăiește ca un intrus și prin urmare nu poate împărtăși nici o sensibilitate comună cu cea a poporului în mijlocul căruia trăiește. Singura sa lume, aceeași peste tot, este lumea *ghetto*-ului.

- evreii se opun emancipării unei națiuni, apărând, reacționar, valorile unei democrații putrede care nu mai poate oferi nimic renașterii României, dependentă de o „altă formă politică”. Antisemitismul românesc este justificat din această rațiune teoretică, și nu sentimentală: România are nevoie de dictatură (pentru a se emancipa) în timp ce evreii apără democrația (care o ține în loc).

⁵ Ideea colectivismului național o regăsim și la Vasile Marin, unul dintre ideologii marcanți ai mișcării legionare: „În articolele programatice ale lui V. Marin, un loc important îl ocupă încă din 1933, problema „colectivității naționale”. Problema colectivismului național în doctrina legionară e importantă, deoarece a fost și soluția din *Schimbarea la față a României* a lui Cioran.” (Marta Petreu, *Un trecut deocheat sau Schimbarea la față a României*, Editura Institutului Cultural Român, București, 2004, p. 73)

⁶ Emil Cioran, op. cit., p. 130

⁷ *Ibidem*

- evreii se opun oricărui naționalism, fiind promotorii internaționalismului în care se simt confortabil, fiind profeții unor cauze nobile de factură socială. Istoria, crede Cioran, se desfășoară însă între națiuni, nu între clase sociale;

- materialismul turnat de evrei în ideea socialistă și în cea comunistă le coboară extrem de jos, făcându-le, în această versiune, nedemne de ființa umană.⁸

Antisemitismul, deși justificat prin rezistența naturală a evreului față de asimilarea în națiune și față de emanciparea națiunii, nu rezolvă problema socială care, mai vastă și mai complicată, solicită un alt tip de răspuns pe care Cioran crede a-l fi găsit în ideea colectivismului național. O idee deosebit de „generoasă” dacă ținem seama că aplicarea ei va duce la rezolvarea problemei evreiești din România, *recte* eliminarea evreilor din pozițiile cheie ale societății. Așadar colectivismul nu doar că nu implică internaționalismul, așa cum crede marxismul, ci pentru a putea fi aplicat trebuie reunit cu națiunea deoarece națiunea nu este o realitate tranzitorie, ci una permanentă, fără de care individualitatea autentică nici nu poate exista. Predispoziția spre ratare a românului provine tocmai din absența conștiinței naționale, din lipsa sentimentului de apartenență la întregul națiunii.

Colectivismul național ar debloca „istoricitatea” românilor căci capitalismul (cu libera inițiativă, concurența etc) solicită niște capacități și abilități pe care românii nu le dețin, dar în care evreii excelează. Colectivismul național ar corecta astfel nedreptatea unui sistem economico-politic care, presupunând că toți oamenii sunt în mod natural, universal și egal înzestrați pentru a acționa în cadrul său, avantajează de fapt o anumită categorie etnică, mai înclinată să-i utilizeze mecanismele.

4. *Război de agresiune sau război de apărare?* Existența unei națiuni implică războiul ca mijloc de afirmare și de verificare a vitalității sale. Prin definiție, războiul nu poate fi decât agresiv și numai națiunile războinice participă la istorie și creează istoria. Războiul este o condiție materială de existență a spiritului fie ca impunere a unei idei universaliste, fie ca mijloc de îmbogățire, căci bogăția permite „răgazul” din care se naște spiritul. Pacea universală ar fi posibilă doar cu condiția anihilării națiunilor, condiție practic inacceptabilă. Națiunea, entitate supraindividuală care întrupează o lume de valori, este o existență fatală. Războiul este deci necesar întrucât fiecare națiune, vrând să fie prima, luptă pentru hegemonie. Mesianismul însoțește permanent această luptă, conferind un sens spiritual agresiunii. Fiindcă nu aderă la nici o idee mesianică, la nici un ideal, România cultivă „războiul de apărare”. Armata română ca și statul român servește națiunea exterior, fără să participe cu adevărat la ceea ce constituie ființa ei. Faptul că românii nu au provocat nici un război de agresiune sau de expansiune este unul din semnele cele mai clare ale lipsei lor de vitalitate. Chestiunea moralității și a dreptății războiului de agresiune este repusă în termenii „istoricității” și ai voinței de putere. Fiind „o luptă de forțe, în cel mai general sens: forțe materiale, spirituale, biologice”⁹, istoria se joacă între națiuni puternice, unde decisivă este deosebirea de „forță” sau de „tărie” a națiunilor puternice. Cioran nu cade în vulgaritatea

⁸ Cioran le recunoaște totuși meritul de a fi atras atenția asupra aspectelor sociale lăsate nerezolvate de toate celelalte idei „nobile” în slujba căreia s-a pus omenirea. Nici creștinismul, nici revoluția franceză nu au rezolvat problema stringentă a „pâinii cea de toate zilele”. De aceea comunismul devine atât de atrăgător pentru mase întregi de oameni. Materialismul este evident fals, dar nu prin combaterea teoretică a materialismului (care nu e altceva decât o idee politică) ferești lumea de comunism, ci prin rezolvarea problemelor sociale cărora comunismul pretinde că le dă rezolvare.

⁹ *Schimbarea la față...*, ed. cit., p. 161

acelei teorii care postulează dreptul celui mai puternic în fața celui mai slab. Ideea lui Cioran este mult mai subtilă: problema dreptului celui mai puternic nu se poate pune întrucât națiunile slabe nu participă, prin definiție, la lupta pentru putere. Lupta care se dă este o luptă între națiunile puternice și nu o luptă între națiunile puternice și cele slabe, este o luptă în „interiorul” voinței de putere unde se desfășoară ca esență a istoricității sale.¹⁰ Inegalitatea din „sânul puterii” asigură dinamica istoriei, iar istoria se autoalimentează prin acest conflict imanent puterii. E important să înțelegem corect felul în care raționează aici Cioran: războaiele de agresiune sunt urmarea firească a transformării României într-o mare putere, și nu mijlocul prin care România devine o mare putere.¹¹ Rolul afirmațiilor promilitariste este de a-i obișnui pe români cu viitorul statut de agresori, epifenomen al transfigurării României, nu origine a sa.

5. *Război sau revoluție?* Devenirea istorică nu se produce decât accidental prin război (blocat în „immediatul național”). Mai proprie îi este revoluția, pusă în slujba unor idei sociale, de o relevanță spirituală mai mare decât ideea națională. Catalogarea lui Cioran ca naționalist și reacționar poate fi repusă în discuție în urma recitirii paginilor în care, într-o perfectă coerență cu cele deja afirmate, tânărul filosof elogiază revoluția în defavoarea războiului și temperează importanța naționalului prin sublinierea socialului. Față de război care nu ține decât de verificarea forței unei națiuni, revoluția înseamnă un progres în conștiința unei neam (autoconștiință), dar mai ales înseamnă momentul în care „masele iau conștiință de ele însele și realizează un acces la putere corespondent nivelului acelei conștiințe.”¹²

6. *Revoluție națională sau revoluție socială?* Revoluția este și ea de două tipuri: revoluție națională și revoluție socială. Revoluția socială se opune revoluției naționale, dar o revoluție care se conjugă cu națiunea (precum revoluția franceză sau revoluția rusă) este net superioară tuturor războaielor purtate în numele unei națiuni. Într-o asemenea revoluție pe lângă faptul că națiunea își atinge nivelul maxim de autoconștiință ea reușește să-și modifice esențial structura socială, ba chiar să înlocuiască un întreg sistem social.¹³ Revoluțiile de dreapta, în mare parte naționale, precum fascismul sau hitlerismul, nu trebuie să constituie decât o treaptă, căreia să-i urmeze reformele sociale, dacă nu chiar revoluția socială. Ambele au conferit un dinamism istoric națiunilor, dar nu și unul politic, social. Adevăratul spirit revoluționar nu se întâlnește în revoluția italiană (fascism) sau germană (nazism), ci în revoluția franceză și în cea rusă. Germania și Italia sunt de altfel inapte pentru revoluție, prima din cauza unei aplecări native spre metafizică (iar „metafizica este la antipodul revoluției”), a doua din cauza unei tradiții anarhiste care, respingând ideea de organizație, nu poate impune nici o formă socială reală. Masele săvârșesc revoluția pentru a îndepărta inegalitățile sociale și raporturile de proprietate, ridicând, indirect, și nivelul națiunii. Proprietatea, sursă a tuturor relelor, “scârbos mister al posesiunii”, susținută de un “instinct”

¹⁰ „Istoria nu este luptă între națiuni puternice și între națiuni slabe, ci între națiuni tari și mai puțin tari. **Inegalitățile în sânul puterii** determină variațiile istorice. A nu fi la același nivel, în cadrul aceleiași valori, dă naștere la fricțiuni și neînțelegeri.” (*Ibidem*)

¹¹ Noi, ca români, n-avem decât un interes: o Românie puternică și cu voință de putere.” (*Ibidem*, p. 133)

¹² *Ibidem*, p. 164

¹³ „Neapărat, Franța, în Revoluția ei, a atins o culme de auto-conștiință națională și o satisfacție a puterii naționale. Dar sensul ultim al Revoluției a fost lichidarea lumii feudale, a întregii eredități ce a definit Europa secole întregi. O revoluție trebuie să suprimă un sistem general-valabil, existând, în forme diferite, în toate țările și să întronizeze altul, susceptibil de a fi primit de întreg globul, indiferent de nivelul istoric al celorlalte națiuni.” (*Ibidem*, p. 167)

al „avutului” “consacră omul în rândul bestiiilor perfide”¹⁴. A adera la ideea de proprietate înseamnă a accepta divizarea oamenilor după două categorii schematice: a acelor care au și a acelor care nu au. Revoluțiile sunt puse în mișcare de încercarea disperată de a depăși această dihotomie fatală. Fatală pentru că proprietatea este indisolubil legată de instinct și de lupta voințelor. Cercul este astfel complet: revoluțiile care încearcă să „atenueze” conflictele determinate de prezența proprietății au în comun cu ele aceeași „bestialitate”. Viața istoriei se autogenerază.¹⁵ Poporul român nu a avut până acum nici războaie și nici revoluții. Paradoxal, tocmai burghezia și liberalismul au reprezentat elementul autentic revoluționar în România. Lipsită de „neliniște ideologică” care ar putea duce la o revoluție socială, România deține în schimb doar o „neliniște națională” și de aceea singura revoluție pentru care este coaptă România este o revoluție națională. Nefiind capabili să dea naștere unei idei universale (căci acesta este apanajul marilor culturi, al națiunilor puternice), românii vor fi în stare doar de o revoluție națională, după modelul fascist și nazist. Este și singura posibilitate rezonabilă de a-și salva individualitatea întrucât dacă ar accepta o idee universală din exterior, de la marile culturi, s-ar transforma în coloniile lor ideologice și politice.¹⁶ La o revoluție națională este predispusă România și prin completa lipsă de program politic a naționaliștilor români, singurii care propun o mișcare revoluționară. Aici Cioran îi vizează direct pe legionari reproșându-le lipsa unei viziuni social-politice și economice de îndepărtare a injustiției și inegalităților, pe scurt a mizeriei sociale. Mișcarea legionară nu-și pune problema creării unui sistem social echitabil, ci își canalizează energiile împotriva „îmbogățiților” (nu a bogaților) și a străinilor (evreilor). Soluția economică pe care le-o indică Cioran legionarilor este de inspirație socialistă: colectivismul. Cioran le recomandă acestora să extragă din socialism tot ceea ce poate fi aplicat fără dificultăți și la noi, cum ar fi colectivismul¹⁷ căruia i s-ar aplica „corectivul concretului național”¹⁸. Colectivismul național este, după Cioran, modalitatea în care revoluția națională din România ar putea răspunde totuși și problemelor sociale, o cale specifică „printre ireductibile și antinomii”¹⁹.

7. *Democrație sau dictatură?* Nu există nici aici un răspuns universal valabil: democrația este adecvată anumitor culturi, fiind inadecvată altora. În prima categorie se înscriu Franța și Anglia, în cea de-a doua Germania și Rusia. În privința României, democrația și-a împlinit menirea, prezentul cerându-i dispariția. După ce a repus individul în drepturile sale firești, răpite pe toată durata unei oprămări milenare, este timpul ca democrația

¹⁴ *Ibidem*, p. 166

¹⁵ „Spiritul uman, ajutat de bestialitate, triumfă în revoluții numai pentru a atenua conflictele cauzate și exasperate de prezența în lume a proprietății.” *Ibidem*, p. 167

¹⁶ „Formula universalistă este soluția de viață și modul de respirație al marilor culturi. Venită din afară, insuflată, ea constituie nimicirea culturilor mici. Acestea par a fi incapabile de o idee universală. De aceea, revoluțiile naționale sînt singurul refugiu al culturilor mici, în voința lor de a se menține diferențiate în lume.” (*Ibidem*, p. 173)

¹⁷ „Idea colectivistă este compatibilă cu ideea națională. Contrariul îl susțin curentele de stînga, internaționaliste din o mie și una de interese, precum și inconștiența atîtor și atîtor naționaliști. Aceștia din urmă, refuzînd ideea colectivistă, să nu uite că lumea ideilor socialiste are atîtea motive ca s-o justifice și s-o consolideze, că naționalismul, întorcîndu-i spatele, sombrează fără scăpare într-un vid total. Și așa, el este lipsit de armătura teoretică, încît **singura ideologie a revoluției naționale** este inima. O mișcare națională, care n-a extras din lumea socialistă tot ce este în ea fecund și viu, n-a depășit patriotismul, care va fi o viziune morală, dar nu e una istorică și în nici un caz politică.” (*Ibidem*, p. 184)

¹⁸ *Ibidem*, 167

¹⁹ *Ibidem*

să lase locul *dictaturii populare*, singurul mod prin care România poate arde etapele pătrunderii ei în istorie. Dictatura populară se deosebește atât de cezarism cât și de tiranie prin faptul că ultimele două nu se pun în slujba nici unui ideal, fiind expresiile la scară istorică a unor personalități accentuate. Dictatura populară însă, așa cum a fost realizată ea de un Lenin, Hitler sau Mussolini emerge din însăși necesitatea lăuntrică a culturii în care se instalează, bucurându-se de asentimentul total al maselor. Regimul dictatorial se impune și într-o cultură mică precum cea română în scopul de a o scoate din inerția specifică. De la dictatură se așteaptă obținerea acelei temperaturi optime („febră excepțională”, „ardoare”, „pasiune”) care permite elementelor disparate ale românității să fuzioneze. Românul trebuie să renunțe la atitudinea sa teoretică și să îmbrățișeze atitudinea eroică, pasională, tragică – singura poartă de intrare pe tărâmul istoriei. De altfel, cel mai mare viciu al democrației prezente este absența oricărui eroism. Epoca ei eroică fiind de domeniul trecutului, actualmente democrația își trăiește faza rece, teoretică, raționalistă în care domină o viziune contractualistă și nu una organicistă asupra societății. Diversității haotice de opinii a democrației dictatura populară i-ar opune unitatea izvorâtă din năzuința formativă a națiunii.

Profunda legătură dintre dictatura populară și principiile vitalismului²⁰ devine acum evidentă. Izvorâtă direct din viață, istoria urmează cursul irațional al devenirii, neascultând de comandamentele unei rațiuni superioare. „Instrumentul adevărat al istoriei” este un „aspect central al vieții”²¹: politicul. Politicul înseamnă adeziunea față de lume și viață, pe care religia le respinge, cultivând renunțarea la ele în numele transcendenței. Omul politic acționează într-un plan exclusiv imanent, trăiește timpul ca pe un element stabil, ca pe substanța materială a creației sale. În planul faptelor, omul politic este la fel de creator ca un artist și la fel de departe de omul teoretic. De aceea omul politic, adevăratul om politic, nu este acela pe care democrația îl face posibil – ilustrat mai curând de cazuri de indivizi interesați doar de atingerea unor scopuri meschine și egoiste – ci este *geniul* politic, adică, prin excelență, „un dominator”²². Dictatorul despre care vorbește Cioran este un *creator* de istorie și numai în virtutea capacității sale de a permite exprimarea geniului politic (punct maxim al individualității creatoare) în planul istoriei se justifică dictatura.

Afectul definitoriu al omului politic („virtutea politică prin excelență”) este ura, ura pasională, cea care urmărește nimicirea adversarului și obținerea puterii supreme. Omul politic acționează după un instinct sigur, fără să se îndoiască vreo clipă că dreptatea este de partea sa. Temeiul ontologic al urii este însuși procesul de individualizare prin care formele vieții se despart unele de altele pentru a exista unele împotriva celorlalte. Iubirea universală a fost văzută ca o modalitate de anihilare a existenței lumii, căci doar ura ține lucrurile în făgașul lor. Ideile politice cele mai fecunde sunt cele generatoare de conflicte.

8. *Nazism sau fascism?* Societatea nu poate supraviețui în absența statului, cele două sunt interconectate întrucât societatea fără stat este lipsită de unitate, devine atomizată o simplă adunare de „indivizi rispiți”. Cu toate acestea, numai în numele națiunii și nu în cel al statului se justifică revoluția în România, ceea ce revine la a spune că modelul unei revoluții

²⁰ „Vitalismul, punând accentul pe imanență, a suprimat dualismul, adică reazămul teoretic al etice. Devenirea a fost astfel reintegrată în drepturile ei, adică în rosturile ei de a crea și distruge fără nicio răspundere.” *Ibidem*, p. 181

²¹ *Ibidem*, p. 179

²² *Ibidem*, p. 182

românești este nazismul și nu fascismul (primul exaltând ideea de națiune, cel de-al doilea ideea de stat). Paradoxul de care se lovește Cioran este că națiunea este sau nu este, ea nu poate fi impusă din afară. Pentru demontarea acestui paradox autorul invocă speranța în imposibil dată fiind iraționalitatea devenirii.

Istoria e irațională, ergo România poate deveni o mare putere

Credința în „imposibila” transfigurare a României într-o mare putere nu poate fi, evident, susținută de o viziune sistematică și raționalistă asupra istoriei. Cum afirmarea raționalității istoriei implică afirmarea existenței progresului, Cioran neagă adevărul consecinței pentru a nega adevărul antecedentului, într-un perfectă combatere *tollendo-tollens*. Mai exact, Cioran admite posibilitatea progresului exclusiv în planul tehnicii, cu totul inesențial pentru dimensiunea spirituală, singura care contează într-o discuție serioasă asupra evoluției. Sentimentul de viață nu doar că nu evoluează odată cu plusurile civilizației și ale tehnicii, dar se poate spune că diminuează odată cu acestea (un sclav egiptean are un sentiment al eternității net superior celui al savanților timpului prezent). Pe de altă parte culturile mari, fiind „o sumă de totalități ireductibile”, nu pot fi ierarhizate, ele fiind la fel de mari, indiferent că se cheamă cultura greacă, indiană sau occidentală, organisme autonome, „sisteme închise” și nu verigi într-un lanț evolutiv. Ideea lui Hegel că o epocă următoare îi este superioară celei anterioară, incluzând-o, înglobând-o și împingând-o mai departe, într-o sinteză superioară este contrazisă de Cioran: ceea ce pare să fie sinteză nu este decât o „recapitulare” a unei culturi oboșite, ajunsă la sfârșitul vieții ei. Îngemănarea cuprinzătoare a diferitelor forme este doar eclectism, iar nu progres sau nu trecere la un alt nivel. Așadar, devenirea fiind irațională (dovadă: nu există progres), orice se poate întâmpla, orice formă este posibilă, inclusiv transfigurarea românilor într-o mare națiune și, pe cale de consecință, a României într-o mare putere. O altă consecință este că între România actuală și România viitoare nu există continuitate, ci salt. Nu există progres de la sat la oraș, de la o cultură populară la o cultură urbană (teza lui Lucian Blaga) pentru că între anistoric și istorie stă o diferență radicală. Progresul fiind imposibil, România este datoare să recurgă la elanul, demonia, fluxul și mobilitatea devenirii și a existenței – imponderabile cărora cultul eroului și al eroismului (tragism, frenezie, sacrificiu, gratuitate) i-ar fi deopotrivă simbol și determinant. Între neființă și ființă nu există decât salt, nu progres.

Deși românii nu au nimic original din punct de vedere etnic, dintre toți locuitorii Balcanilor ei sunt cei mai predispuși la spirit fiindcă ei sunt cei mai nemulțumiți de ceea ce sunt. Sentimentul național al „dorului” este atacat din această perspectivă. Contrar lui Blaga, care-l consideră drept un sentiment ontologic românesc²³, Cioran îl vede drept expresie a inerției sufletești a românilor, contrastând puternic cu dinamismul culturii urbane. Românii trebuie să-și convertească „infinitul negativ al dorului” în „infinitul pozitiv al eroismului”, să treacă de la o „lânzezeală” orizontală și leneșă la ascensiune, la aspirație spre înălțimi.²⁴ La

²³ *Spațiul mioritic*, editura Humanitas, București, 1994, pp. 163-164

²⁴ „Dorul exprimă un raport negativ cu lumea, el este o lunecare leneșă și orizontală sau o ondulație minoră pe suprafața mobilă a vieții. Eroismul este ascensiunea spiralei, sinuozitățile în înălțimi. Prin dor nu exprimăm mai mult decât nesiguranța în fluctuațiile clipelor și o chemare spre vag. De ce ne e dor? Întrebați pe orice român și nu-ți va da o lămurire asupra acestui infinit al sufletului său. Toată problema este ca într-o Românie scuturată de o dictatură și de un elan colectiv, infinitul negativ al acestei psihologii să fie convertit în infinitul pozitiv care este eroismul.” (Emil Cioran, op.cit., p. 208)

întrebarea ce idee ar putea să-i înflăcăreze pe români în așa fel încât să poată efectua saltul istoric, Cioran răspunde într-un fel care l-ar putea dezamăgi pe un cititor obișnuit, a cărui gândire este condiționată de interesat de „soluții”, „rezolvări”, „direcții”: ideea nici nu prea contează. Oricare ar fi, important e să fanatizeze mulțimile. Nici nu mai contează dacă este o idee de dreapta sau de stânga, cu condiția ca dreapta sau stânga să fie la extreme.

O imagine cât o idee națională: București – Noul Constantinopol

În lipsa unei idei naționale, Cioran propune o imagine care poate canaliza energiile unei noi Români: aceea de hegemon al sud-estului Europei. Superioritatea României față de celelalte state balcanice nu este dată nici de o istorie mai bogată (unii ar spune că Bulgaria are un trecut mai întins decât al nostru), nici de o forță militară mai puternică (sârbii fiind mai dotați din punct de vedere militar), ci de... nemulțumirea românilor față de ei înșiși, de firea lor protestatară și neîmpăcată. Imensele resursele de neacceptare, de neadaptare la condiția lor balcanică pot da sevă viitoare creșteri a națiunii române. Toate celelalte popoare balcanice și-au acceptat destinul și locul, sunt împăcate cu ceea ce sunt. Excepție laudabilă face România, niciodată satisfăcută, nemulțumită de rolul de țară balcanică, permanent cu ochii ațintiți spre Occident.²⁵ Pentru a se impune ca mare putere în zona Balcanilor și, prin aceasta, ca o putere a lumii România, neînstrătată în mod natural cu instinctul forței, va trebui să adopte *cultul* forței. Va fi necesar să *învețe* comportamentul agresiv, să și-l cultive. Idealul bolșevic (care a pus Rusia, atât de asemănătoare României, în mișcare) nu poate fi adoptat de români din motivele deja enunțate: distrugerea entității naționale, transformarea României în colonie sovietică. De aceea singurul ideal căruia fiecare român trebuie să i se dedice este „supremația noastră spirituală și politică în sud-estul Europei”. Prin noua sa poziție de centru, România va asigura Balcanilor o unitate pe care nu a mai avut-o din perioada dominației otomane în care turcii nu au putut asigura însă decât o unitate de suprafață Balcanilor, nu și una de adâncime. Bucureștiul va trebui să devină, în viziunea lui Cioran, „noul Constantinopol”.²⁶ Justificarea pretenției de hegemonie se găsește în legea însăși a vieții care înseamnă, în cuvintele lui Nietzsche, „expansiune, cucerire, subjugare”. A te mulțumi să fii ceea ce ești este traducerea afirmativă a lui a te resemna să nu mai fii deloc. Devenirea înseamnă „dramă permanentă și fluidă”, fără nici o legătură cu ideea de progres, dar care se exprimă în lupte eroice, triumfuri glorioase și înfrângeri tragice. Viața nu are nimic de a face cu ceea ce crede omul teoretic despre ea, ci cu ceea ce omul eroic crede și simte. De aceea nu etica unei fericiri confortabile trebuie să constituie finalitatea elanurilor românilor, ci cucerirea supremației, fie ea și locală

²⁵ „Ceea ce are România în plus, față de celelate țări mici care o înconjoară, este o **conștiință nemulțumită**, care-și justifică valabilitatea nu prin adâncime, ci prin permanență. Ar însemna să cădem într-o deznădejde națională, dacă n-am recunoaște continuitatea unei așteptări nerăbdătoare, a unei nemulțumiri zilnice de propria noastră soartă. Dacă Serbia reprezintă o forță militară mai mare decât a noastră; Bulgaria, mai multă primitivitate ofensivă; Ungaria, mai multă pasiune, iar Cehoslovacia prea multă civilizație, ar fi criminal să uităm că toți acești vecini neimportanti, prin cetățenii lor de fiecare zi nu aduc o aspirație mesianică, nu se concep esențial alții. Ultimul cetățean român își consumă existența într-o continuă protestare. Iar dacă această protestare este minoră, ea nu reprezintă mai puțin, într-o însumare colectivă, nivelul constant al unei revolte. România, fără un mare fenomen politic viitor, decisiv și esențial existenței ei, mi se pare o monstruoasă, o perfidie a istoriei, o glumă de prost gust.” (*Ibidem*, pp. 220-221)

²⁶ „Problema hegemoniei în sud-estul Europei este identică cu aceea a **noului Constantinopol**. Într-o astfel de problemă nu se poate vorbi decât deschis: **fi-va România țara unificatoare a Balcanului, fi-va Bucureștiul noul Constantinopol?**” (*Ibidem*, p. 230)

sau intermediară, cu tot tragismul și cu toată zbaterea irațională pe care acest ideal, de fapt o imagine... mesianică, le solicită.

Bibliografie:

Blaga, Lucian *Spațiul mioritic*, Humanitas, București, 1994

Cioran, Emil *Schimbarea la față a României*, Editura Vremea, 1936

Dobre, Marius, Cioran *Certitudinile unui sceptic. Emil Cioran*, Editura Trei, 2008

Dur, Ion *De la Eminescu la Cioran. Semne ale spiritului românesc*, Scrisul românesc, 1996

Maftai, Mara Magda *Cioran și utopia tinerei generații*, Ideea europeană, 2009

Petru, Marta *Un trecut deocheat sau Schimbarea la față a României*, Editura Institutului Cultural Român, București, 2004